

ARAP AYAKLANMALARI VE KIRILGAN DEVLETTE ÇOCUK OLMAK: MISIR VE SURIYE

Dr. Bulut Gürpınar

Gebze Teknik Üniversitesi, bulutgurpinar@gmail.com

ÖZET

2010 yılı sonunda Tunus'ta başlayan ve Mısır, Cezayir, Ürdün, Libya, Bahreyn, Yemen ve Suriye gibi Arap coğrafyasının farklı bölgelerine yayılan ayaklanmalar ile Ortadoğu'da devlet, devlet-toplum ilişkileri yeniden tanımlanmaya ve biçimlenmeye başlamıştır. Daha fazla temel hak ve özgürlük talebi ile başlayan, ancak her gün artan terör ve insan ölümlüyle devam eden bu süreçte en çok etkilenen aktörlerden biri, çocuklardır. Çalışma, Arap ayaklanmalarında çocuk olmayı başarısız/kırılğan devlet olarak tanımlanan Mısır ve Suriye örnekleri üzerinden tartışacaktır. Mısır ve Suriye'nin ayaklanmaların başladığı zamandan bugüne kırılğan devlet derecelendirmesi ile çocukların bu ülkelerdeki durumu karşılaştırılarak devlet otoritesi ve meşruiyetin yansıması görülmeye çalışılacaktır. Mısır'da Hüsnü Mübarek'in devrilmesinden sonraki üç yıllık süreç içerisinde iki ayrı anayasa yapılarak halkoyuna sunulmuş, sonuçta devletin otoritesi darbe ile de olsa korunmuştur. Suriye'de ise başlayan ayaklanmalar her gün artmış, süreç iç savaşa dönüşmüş, başlangıçtaki özgürlük talebinin yerini hayatta kalabilme almış, yaşanan meşruiyet kaybı anayasa ve kurumsallığı da çökertmiştir. Çalışma, başarısız/kırılğan devlet kavramsallığı içerisinde bu iki devlette çocuğun konumunu, devletlerin yapısının birey üzerindeki etkisi üzerinden karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler: Çökmüş/Başarısız/Kırılğan Devlet, Çocuk, Suriye, Mısır, Arap Ayaklanmaları.

1. Giriş

Yeni bir dünya düzeninin başladığı yıllarda, 1992'de kullanılmaya başlayan bir kavram olan "kırılğan devlet", günümüzde tehlike altındaki ulusları/bölgeleri sergilemek ve tehlikenin boyutunu ölçebilmek için bağımsız kuruluşlarca incelenmektedir. Çeşitli kriterlerle devletler değerlendirilerek "başarı"ları ve "başarısızlık"ları sergilenmekte, ülkeler ılımlı, uyarı, alarm vb. etiketlerle sıralanmaktadır. Bu sıralamada devletler, kendi bölgelerindeki puanlama ile karşılaştırmalı analize tabi tutulmaktadır. Yıldan yıla değişimlerin de yansıtıldığı tablolarla, bir anlamda devletlerin yılsonu karneleri açıklanmakta, artan trendler önümüzdeki yıl için devletlerin daha fazla çalışmaları için bir anlamda "uyarı" niteliği taşımaktadır. Çalışma kırılğan devletin tanımından hareketle bu istatistiki verilerin anlamını, Arap Ayaklanmaları ile birlikte değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Çocuklar, uluslararası ilişkiler disiplininde çok fazla atıf yapılmayan, incelenmeyen öznelerdir. Birey olmaktan öte bir "aktör" özelliği taşımadıklarından hareketle, mağdur gruplar içerisinde bile kendilerine çok fazla değinilmemiştir. Hukuk alanında da birer özne olduklarından hareketle farklı düzenlemelere konu olmaları yakın zamanların ürünüdür. Hukuk alanında çocuklar, haklarını modern dönemde elde etmeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler sistemi ile çocuk hakları belirlenerek devletlerin imzaladığı sözleşmelerle kayıt altına alınmıştır. Ancak, devletlerin "kırılğanlığı" arttığında, kendi ülkelerindeki kamu hizmetlerini dağıtmada, egemenliğin tekelleşmesinde başarıları sorgulandığında bu hukuk metinlerinin anlamı, uygulanması da zayıflamaktadır. Batı'da politikaya katılımı çocukların yeri tartışılırken, Arap Ayaklanmalarında çocukların yaşamlarının nasıl travmatize edildiği, hayatta kalabilmek için nelerden vazgeçtikleri, yerlerinden/yurtlarından edilmeleri, işkenceden ölüme yaşamla mücadeleleri söz konusudur. Savaşın etkilerinin doğrudan hissedilmesinde öte, Arap Ayaklanmalarında yaşanan çocuklara düşen rol farklılığıdır. Ayaklanmanın başından itibaren taraf seçmeye zorlanarak, cepheye çekilen çocuklar, kişiliklerini belirleyecek olan en önemli çağlarında çocukluklarını yitirmişlerdir. Büyüklerin elinde asker haline getirilen çocuklar, kendi akli melekelerine sahip olmadan savaşın doğrudan öznesi durumdadır. Hak dağıtımından yararlanabilmek, ancak güçlü, refah içerisinde bir devletle sağlanabilirken, devletin "başarısız"lığı bireyin, toplumun en zayıf ögesi çocuğun da

mağduriyetini beraberinde getirmektedir. Kaldı ki, çocuklara yapılan muamele toplumun onlarca yıl sonrasını da ipotek altına koymaktadır. Bugünün savaş çocukları, savaşın içerisinde militarize olurken, büyüdüklerinde nasıl birer yetişkin olacakları, o toplumun bu yetişkinlerle alacağı hal, bu yetişkinlerin büyüteceği çocuklar düşündürücüdür. Bugünün çocuklarının travmatize oluşu, kuşakları sararak büyüyen bir şiddet sarmalıyla bir çığ etkisine sahip olabilir.

I. Körfez Savaşı, siyasette ve uluslararası ilişkilerde iletişimin, haber almanın önemine nasıl yol açıyorsa, Arap Ayaklanmaları da özel olarak çocuk istismarının görselleştirilmesi alanında yeni bir dönemi başlatmıştır. Çocukların yaşadığı vahşet, bütün dünya kamuoyunun gözleri önüne sunulmuş, sosyal medya ile yayılmıştır. Her ne kadar Arap Ayaklanmaları ile çocukların mağduriyeti görsel bir malzeme olarak dolaşıma sokulmuş olsa da, günümüzde hala mağduriyetlerin boyutunun algılanmasında oldukça geri kalındığı söylenebilir. Kırılgan devlette, toplumun en kırılgan öznesi çocukların istatistikleri aşan durumu çalışmanın ana eksenini oluşturmuştur. Bu çalışma savaştan en fazla zarar gören çocukları araştırırken, sosyal bilimlerde istatistiklerin, tabloların açıklayıcılıklarına da eleştirel yaklaşacaktır.

Çalışma, üç bölümde planlanmıştır. Öncelikle kırılgan devlet tanımı, gelişimi ve bugünkü kullanım örneği açıklanacaktır. Bunun için Barış Fonu'nun kullandığı kırılgan devlet endeksi seçilmiş, ayaklanmaların başladığı 2010 yılından günümüze Mısır ve Suriye istatistikleri değerlendirilmiştir. İkinci bölümde, çocuk haklarının gelişimi, hukuk sisteminde çocuğun özne haline gelişi, uluslararası çocuk hakları sözleşmeleri incelenmiştir. Son olarak Arap Ayaklanmaları'nda çocukların nasıl rollendikleri, rejim ve muhalifler tarafından nasıl araçsallaştırıldıkları, yaşadıkları sorunlar sergilenecektir. Böylece "kırılgan devlet"te toplum içerisindeki en kırılgan "çocuk"un durumu ortaya konmaya çalışılacaktır.

2. Çökmüş/Başarısız/Kırılgan Devlet (Failing-Failed-Fragile State)

"Başarısız devlet" kavramı olarak ilk defa ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan emekli iki bürokrat olan Gerald B. Helman ve Steven R. Ratner tarafından 1992 yılında "Başarısız Devletleri Korumak" adlı makalede kullanılmıştır. Helman ve Ratner'e göre (1992:3), soğuk savaşın bitmesi ile birlikte "uluslararası toplumun üyesi olmada tamamen yetersiz olan devlet" biçiminde tanımlanan rahatsız edici yeni bir olgu ortaya çıkmıştır. Kavramın kullanımına kurumsal açıdan bakıldığında ise her ne kadar kavram BM Genel Sekreterlerince (Boutros- Boutros Ghali ve Kofi Annan) kullanılmış olsa da BM'de alınan kararlarda başarısız devlet lafzına rastlanmamaktadır (Akpınarlı, 2009:88).

Devletler temel olarak başarılı/başarısız olarak iki ana kategoriye ayrılmış, başarısız devletler ise kendi içerisinde yetersizliğin/sorunun ölçüsüne göre derecelendirilmiştir. Zaman içerisinde alt kategorilere ve farklı indikatörlere sahip olmaya başlayan "başarısız devlet kavramı" Schneckener'e göre (2006: 15-16), "devlet kurumlarının idare ve sevk kabiliyetlerini kaybederek çekirdek alanlardaki yükümlülüklerini yerine getirememeleri" ile ortaya çıkmaktadır (Miliken ve Karuse, 2002: 753). Çekirdek alanlardaki yükümlülükler, Schneckener'ce (2006: 15-16) *güvenlik, refah, meşruiyet-hukuk devleti* olarak tanımlanmış ve bu özellikler açısından başarısız devlet 4'e ayrılmıştır: Konsolide devlet (consolidating state), zayıf devlet (weak state), çöken devlet (failing state) ve başarısız devlet (failed/collapsed state).

Tablo 1: Devletsellik Biçimleri

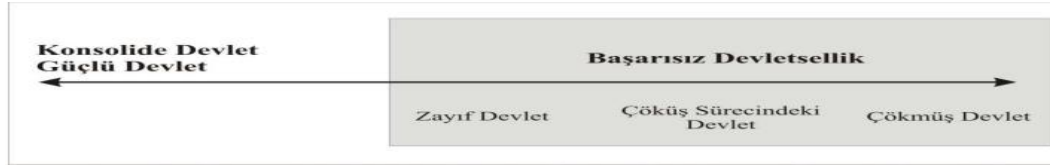
	Güvenlik	Refah	Meşruiyet
Konsolide	+	+ veya +/-	+ veya +/-
Zayıf	+/-	A	A
Çöken	-/+	A	A
Başarısız (Çökmüş)	-	-/+ veya -	-/+ veya -

Kaynak: (Schneckener, 2006:17).

- + Fonksiyon tam olarak yerine getiriliyor.
- +/- Fonksiyon sadece yerine getiriliyor.
- /+ Fonksiyon kısmen yerine getiriliyor.
- Fonksiyon işlevsel değil/yerine getirilmiyor.
- A Bütün kombinasyonlar mümkün.

Tablodan da anlaşılacağı gibi devletler güvenlik, refah ve meşruiyet eksenlerinde bölünerek en zayıftan, en konsolide olmuş olana kadar sıralanmaktadır. Bu ayırım, sayı doğrusu biçiminde bir grafikte de açıklanarak “devletselliğin aşamaları” olarak gösterilmiştir:

Grafik 1: Devletselliğin Aşamaları

Kaynak: (Schneckener, 2006:19).

Daha genişletici bir analizle devletler, “güvenlik yönetimi”, “politik yönetim”, “sosyo-ekonomik yönetim” ve “idari yönetim” işlevlerini yerine getiren güçlü bir yapıya sahiplerse başarılı, yokluğu ya da yetersizliği halinde ise başarısız devlet olarak tanımlanmaktadır (Rotberg, 2004:10, Patrick, 2006:5). Buna göre başarısız devlet kavramının, (belli başlı kurumlara sahip, kısmen de olsa istikrarı sağlamış, sınırları belirli, çeşitli etnik grupları bünyesinde barındırıp uluslaşma sürecini tamamlayamamış ve demokrasiye geçememiş devletleri de) “kırılgan” ya da “bıçak sırtı” olarak nitelendirilebilecek bir yapıya sahip olmaları nedeniyle zayıf, çöküş sürecinde, çökmüş devleti de kapsadığı söylenebilir.

Başarısız devlet çalışmalarına katkıda bulunan yazarların yanı sıra, bu tarihten itibaren kurumsal olarak da başarısızlık dereceleri ve sınıflandırmaları geliştirilmeye çalışılmıştır. Barış Fonu (Fund for Peace), Dünya Bankası (World Bank), Birleşik Krallık Uluslararası Gelişim Departmanı (United Kingdom Department of International Development) ve Başarısız Devlet Çalışma Kolu (State Failure Task Force) gibi bağımsız araştırma ve uzmanlık kuruluşları tarafından kavram tanımlanarak tartışılmıştır (Iqbal ve Starr, 2008: 316). Bunlar içerisinde en önce gelen ABD merkezli düşünce kuruluşu Barış Fonu’nun özet ve kapsayıcı tanımıdır. Weber’e atıfla “meşru güç kullanımı” üzerinden devlet tanımı yapılarak, başarısız devlet “hükümetin ülkesindeki fiziki kontrolü kaybettiği ya da meşru kuvvet kullanımı tekelinde eksiklik baş gösterdiği” devlet olarak kullanılmaktadır (Iqbal ve Starr, 2008: 317). Bu tanım hem devletin en klasik fonksiyonuna gönderme yapmakta hem de müdahaleleri bir anlamda sınırlandırmaktadır.

Barış Fonu 2005 yılından bu yana Başarısız Devletler Endeksi (“Failed States Index”) 2014 yılında ise Kırılgan Devletler Endeksi (“Fragile States Index”) adı altında yayınlanan raporlarla ülkeleri

sınıflandırmaktadır. Başarısız Devletler Endeksi, 177 ülkeyi istikrar ve kapasite düzeylerini temel alan, hükümetlerin, uluslararası organizasyonların, sivil toplum, üniversite ve basının sıklıkla referans verdiği, yıllık bir endekstir. Endekse atıf yapan kuruluşlar arasında Dünya Bankası, IMF, BM, NATO, Afrika Birliği, ABD'nin birçok askeri aygıtı, Dış işlerine ilişkin ajanslar ve uluslararası kuruluşlar gösterilebilir.

Başarısız Devletler Endeksi, Barış Fonu'nun Çatışma Değerlendirme Yazılımı'nın (CAST) bir parçasıdır. Geniş kapsamlı sosyal bilim metodolojisine dayalı, üç birincil kaynaktan veriler toplanarak nihai puanlar eleştirel biçimde değerlendirilir. Milyonlarca dokümanın her yıl analizi ile her devletten veriler toplanır, politik, sosyal ve ekonomik göstergeler 100'e yakın alt endeks ile değerlendirilir. Barış Fonu, dünyayı 4 ana, 12 alt gruba ayırarak, "komşu"lar ile karşılaştırarak daha iyi bir değerlendirmeye ulaşmayı amaçlar, böylece hem devletlerin hem de bölgelerin performansı da değerlendirilir.

Bu bölgeler;

- Batı Avrupa (Norveç, İsveç, Finlandiya, İsviçre, İrlanda, İtalya),
- Doğu ve Güneydoğu Avrupa (Slovenya, Yunanistan, Çek Cumhuriyeti, Rusya, Bosna Hersek),
- Okyanusya (Yeni Zelanda, Avustralya, Solomon Adaları, Fiji, Papua Yeni Gine),
- Kuzey Amerika ve Karayipler (Kanada, ABD, Haiti, Küba, Meksika...),
- Orta ve Güney Amerika (Şili, Uruguay, Kolombiya, Arjantin..),
- Doğu ve Güneydoğu Asya (Japonya, Singapur, Güney Kore, Myanmar, Kuzey Kore),
- Magrip ve Ortadoğu (Umman, Yemen, Irak, İran, Lübnan, Moritanya),
- Güney Afrika (Güney Afrika, Botsvana, Zimbabve, Kongo Cumhuriyeti...),
- Orta Asya ve Kafkaslar (Türkiye, Kazakistan, Özbekistan, Gürcistan, Tacikistan, Kırgızistan, Azerbaycan),
- Batı ve Orta Afrika (Gana, Çad, Nijerya, Gine, Orta Afrika Cumhuriyeti..),
- Doğu Afrika (Seyşeller, Somali, Sudan, Kenya, Etiyopya...),
- Güney Asya (Maldivler, Afganistan, Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka, Nepal).

Başarısız devlet tanımında Jean-Jacques Rousseau'nun meşru politik otoriteyi tanımlamak için kullanıldığı (Bertram, 2003: 5). "toplum sözleşmesi" kavramına atıf yapılmakta, devletler başarısızlaştıkça toplum sözleşmesinin zayıfladığı yorumuna varılmaktadır.

Başarısız Devlet Endeksi, 12 ana gösterge kullanmaktadır: (FFP, 2010:11)

Sosyal Göstergeler:

1. Demografik Baskı Dayanağı: Hükümetin sosyal yükümlülüklerini yerine getirmede zorlandığı hastalık ve doğal afetler gibi nüfus üzerindeki baskılar.
2. Mülteci ve Yerinden Edilmiş İnsanların Kitle Hareketi: Kamu hizmetleri üzerinde gerilim ve potansiyel olarak güvenlik tehdidi oluşturabilecek gruplar.
3. İntikam Arayan Grupların Şikayeti: Gruplar arasında tansiyon ve şiddet oluştuğunda, devletin güvenlik sağlama yeteneği düşer. Güvenlik sağlanamadığında şiddet ve çatışma doğar.
4. Kronik ve Sürekli İnsan Kaçışı: En küçük fırsatta insanlar göç eder, beşeri sermayede boşluk oluşur.

Ekonomik Göstergeler:

5. Eşitsiz Ekonomik Gelişme: Etnik, dini veya bölgesel farklılıklar olduğunda, toplumsal sözleşmeye katılımı eşitsizlik gelişebilir.
6. Yoksulluk, Kesin ve Ağır Ekonomik Çöküş: Yoksulluk ve ekonomik çöküş devletin enflasyon ve işsizlikle mücadele benzeri sosyal yükümlülüklerini karşılamasını zorlar.

Politik ve Askeri Göstergeler:

7. Devletin Meşruiyeti: Yolsuzluk ve temsilde adaletsizlik doğrudan toplumsal sözleşmeye katılımı zedeler.

8. Kamu Hizmetlerinin Artan Bozulması: Sağlık, eğitim ve temizlik hizmetlerinin sağlanması toplumsal sözleşmenin anahtar koşullarındandır.
9. İnsan Haklarının ve Hukukun Üstünlüğünün Bozulması: İnsan hakları ihlal edildiğinde veya dengesiz biçimde baskı uygulandığında toplumsal sözleşme zayıflar.
10. Güvenlik Aygıtı: Güvenlik aygıtı, meşru gücün kullanımında tekelleşmeyi gerekli kılar. Güvenlik aygıtında kırılma olduğunda, rekabet ya da paralel gruplar ortaya çıktığında toplum sözleşmesi zayıflar.
11. Hizipleşmiş Seçkinler: Yerel ve ulusal liderler çıkmaza girdiğinde ve politik çıkarlar için riski göze aldığına toplumsal sözleşme sarsılır.
12. Dış Aktörlerin Müdahalesi: Devlet, toplumsal sözleşme altında gereklilikleri karşılayamadığında, dış aktörler bazen bunları karşılamak için müdahale edebilir ya da ekonomik ve politik kazanç için iç güçleri manipüle edebilir.

Devletle toplum arasındaki ilişkileri bu kriterlerle ölçmeyi amaçlayan endeks, bir organizatör olarak devleti puanlamakta ve idari görevlerini ön planda tutarak kamu hizmetlerinin yerine getirilmesine, yönetimde tekelleşmeye önemli rol atfetmektedir. Bütün bu görevlerin sağlanması gerçekte bireyin mutluluğunu beraberinde getirir mi? Ya da bireyin devlete bağlanmasını sağlar mı? Bu kriterler daha çok devletin üstün otoritesinin pekiştirilmesine dönük puanlamalar görünümündedir. Bölgesel çatışmaların artışı, başarısız devlet kavramının yaygınlaşmasını da beraberinde getirmiştir. Özellikle 11 Eylül ile birlikte “önceden” müdahale etme tartışmaları gündeme geldiğinde krizleri öngörerek müdahale etme tartışmaları yoğunlaşmıştır. Deprem olmadan önce uyarı mekanizması olarak görülmeye başlanan “başarısız devlet” sınıfına alma kavramının da test edilebilirliğini artırma çabalarını artırmıştır. “Başarısız devlet” sınıflandırmasının OECD benzeri çeşitli kuruluşların gerçekleştirdiği ekonomik sınıflandırmalara benzer bir bakış açısıyla değerlendirilmesi, müdahalenin gerekçesi biçiminde meşrulaştırılmaması gerekmektedir. Ancak, kavramın işlevselleştirilmeye çalışılması sorunlu bir alana karşılık gelmektedir, çeşitli göstergelerle yapılan sıralamalara dayanarak “önleyici” müdahalenin anahtarı olarak “başarısız devlet” sınıflandırmalarının görülmeye başlanması oldukça tartışmalıdır.

Bu kriterlere göre devletler, en yüksek puanı alandan düşüğe “alarm, uyarı, ılımlı, sürdürülebilir” olmak üzere ilk yıllarda 4, daha sonra 2014 yılından itibaren bu ana kategoriler genişletilerek çeşitli derecelere ayrılmıştır. BM üyesi olan devletlerin dahil edildiği ölçümde bazı devletler veri eksikliğinden ya da çok küçük olduklarından listede yer almazlar (Vatikan, Andorra, Dominik Cumhuriyeti...). Ayrıca yıldan yıla değişim de grafiklere yansıtılır.

12 ana kriter, 14 alt göstergeye ayrılarak toplanan veriler CAST yazılımına aktarılır. İncelenen ülkeye dair yapılan içerik analizi, kantitatif analiz ve kalitatif girdilerle derecelendirilir. Elde edilen puanlar diğer önemli istatistiklerle karşılaştırılarak herhangi bir ham verinin atlanması önlenir. Başarısız Devletler Endeksinin başarısı titizliği ve sistematik geniş veri kaynaklarındadır. Sıralama ve puanın yüksekliği devletin başarısızlığının artışı olarak yorumlanır.¹

¹ Tabloda yer alan kavramlar şu biçimde çevrilmiştir: Moderate: Orta, Warning: Uyarı, High Warning: Artan Uyarı, Alert: Alarm, High Alert: Kırmızı Alarm

Tablo 2: 2010-2015 Mısır ve Suriye'nin Başarısız/Kırılğan Endeksinde Yeri

BDE(178)	Mısır		Suriye	
Yıllar	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan
2010	49 (Alarm)	87,6	48 (Alarm)	87,9
2011	45 (Alarm)	86,8	48 (Alarm)	85,9
2012	31 (Alarm)	90,4	23(Alarm)	94,5
2013	34 (Alarm)	90,6	21(Alarm)	97,4
2014	31 (Alarm)	91	15 (Kırmızı Alarm)	101,6
2015	38 (Alarm)	90	8 (Kırmızı Alarm)	107,9

Kaynak: <http://library.fundforpeace.org/fsi> Erişim Tarihi: 20.03.2016.

Barış Fonu'nun 2015 verilerine bakıldığında, Suriye *Kırmızı alarm* sınıflandırmasında 107,9, Mısır ise *Alarm* sınıflandırmasında 90,0 ile yer almaktadır (FSI, 2015:7). 2006 yılından itibaren seyre bakıldığında ise şöyle bir eğilim ile karşılaşılmaktadır (FSI, 2015):

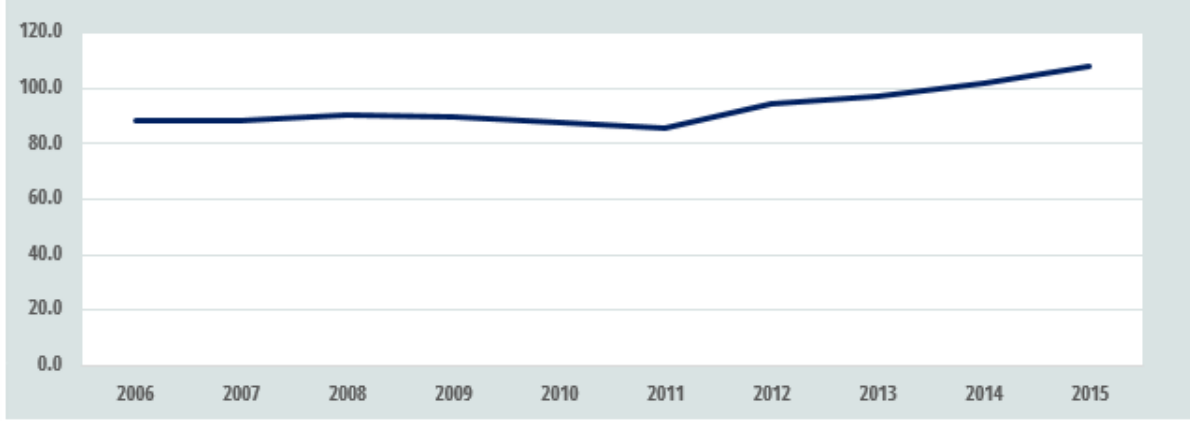
Grafik 2: Mısır'da Kırılğan Devlet Eğilimi (2006-2015)

Grafikten de görülebileceği gibi, 2010-2011 Yasemin Devrimi'nden esinle Mısır'da 25 Ocak 2011'de başlayan ve Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in istifasına yol açan protestolar grafiğe olumlu yansımıştır. 2006'dan itibaren başlayan istikrarlı "kırılğanlığın" yerini 2011'de sert bir düzelmeye almıştır. Ancak düzelmeye daha da sert bir biçimde kırılğanlık hızla artmış Haziran 2012 Muhammed Mursi Mısır'ın ilk demokratik yollarla seçilen cumhurbaşkanı olması grafiğe kötüleşme olarak yansıtılmıştır. 2013 yılında ise askeri müdahale gerçekleşmesi grafiğe yeniden bir stabilizasyona işaret etmiş, 2014'ten itibaren görece düzelmeye yaşanmaya başlamıştır. Kuşkusuz grafiğin böyle bir trend izlemesinde hem ekonomik göstergeler hem de intikam arayan grupların şikayeti başta olmak üzere

sosyal göstergelerdeki kırılğınlıktan çok politik ve askeri göstergeler etkili olmuştur. Özellikle “hizipleşmiş seçkinler” ile “güvenlik aygıtı”nın sarsılması rekabet halinde grupların ortaya çıkması Mısır’daki kırılğınlık eğilimini daha fazla açıklar görünmektedir.

Grafik 3: Suriye’nin Kırılğınlık Devlet Eğilimi (2006-2015)

Görüldüğü gibi, Suriye’de yaşanan “istikrarlı” bir kırılğınlık halidir. 2006’dan bu yana kırılğınlık yüksek seviyelerde seyretmekte, ayaklanmaların başladığı 2011’de bir ölçüde düzelme olsa da 2013’ten itibaren artan oranda tehlikeli seviyelere yükselmektedir.

Her iki ülkede de yaşananlar göz önüne alındığında en sorunlu devletin bile kargaşa ve kaos (savaş)tan daha iyi olduğu sonucundan başka, bu istatistik ve tabloların anlamı ne olabilir? Darbe ile yönetimin ele geçirildiği, çocuk ve insan haklarının neredeyse hiçe sayıldığı bir ülkede “başarısızlık”ta düşüş, kırılğınlık bir çocuğun gözünde acaba ne ifade eder? Bu grafik ve tablolardan öte, gerçekte yaşanan, bir çocuğun yaşadığı ne tür deneyimlerdir? Bundan sonraki kısım çocuk olmaktan hareketle bu sorulara yanıt vermeyi amaçlamaktadır. Bunun için de uluslararası standartlarda çocuk haklarından, çocuğun tanımından hareket edilecektir.

3. “Çocuk” Olmak

Çocuk masum, duyarlı ve bağımlı bir varlıktır. Yaşamın ilk yıllarında temeli atılan gelişim, çocuğun geleceğini büyük ölçüde belirleyecek bir süreçtir. Çocuğun, bir birey olarak çıkarını gözetken ve çocuğun çıkarını toplumun çıkarı ile bütünleştiren bir yaklaşım, çocuğun toplumun geleceği olduğu düşüncesine zemin hazırlamaktadır (Aral ve Gürsoy, 2001: 36).

Çocuk haklarının tarihsel gelişimi, çocuğun üzerinde serbestçe tasarruf edilebilir, devir ve terk edilebilir, hatta öldürülebilir bir “nesne” olmaktan çıkarılıp, haklara ehil, kişilik sahibi bir “özneye” dönüştürülmesinin serüveni olarak özetlenebilir (Serozan, 2000:10). Hıristiyanlığın doğuşuyla birlikte batıda acıma duygusu ve düşkünlere yardım etme fikri yayılmaya başlayınca, insanların çocuklar üzerindeki insanlık dışı tutumları yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır. Çocukların korunabilmesi için otoritenin de tekilleşmesi gerekmiştir. Devletlerin ortaya çıkmasına kadar geçen süreçte çocukların korunması aileye ait bir görev olarak kabul edilmiştir. Devlet örgütlenmesi ile birlikte “çocuğun korunması” sadece aileye ait bir sorun olmaktan çıkarak toplumsal kurumlar ve devlete yönelik sorumluluk çerçevesinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Çocukların korunması ile ilgili kurumlar ilk başta dini bir nitelik taşıırken, toplumların ekonomik, sosyal ve siyasi görüşlerindeki değişiklikler ile uygarlık seviyesinin yükselmesi neticesinde bu kurumlar dini niteliğinden sıyrılarak, çağın gelişimi ve anlayışına uygun kurumlar haline gelmiştir.

15. yüzyılın sonlarında İspanyol filozof Vives, çocukların korunmasına ilişkin ilkelerden söz etmiştir. Bunlar hukuksal ilkelerden çok eğitim ilkeleri niteliğindedir. 18. yüzyılın sonlarında İsviçreli eğitimci Pestalozzi, fakir çocukların sefaleti ve eğitimsizlikleri sorununa değinmiş; çocukların aile içinde ana babaları tarafından, ana babası olmayan çocukların da koruyucu aileler tarafından eğitilmelerinin önemi üzerinde durmuştur (Akyüz, 2000:44).

Modern hukuk sistemlerinde çocukların korunması, çocuğunda bir şahsiyet yani insan olarak sevgiye ve şefkate layık olması ve birlik yani çocuğun, toplumun, milletin, devletin bir parçasını oluşturması ve kamu yararına korunması fikrine dayanır. Çocuk hakları, çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki bakımlardan özgürlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararlardır. Çocukların özel gereksinimleri nedeniyle ayrı bir çocuk hakları düzenlemesine gerek duyulmaktadır. Çocuk hakları ve yetişkin hakları bir bütündür. Yirminci yüzyılın başlarında çocukların erişkinlerden farklı haklara sahip olduğu, dolayısıyla da bu hakların ayrıca tanınması gerektiği konusunda, değişik ülkelerde farklı hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır.¹

Çocuk hakları genel başlığı altında dört ayrı kategori mevcuttur. Bunlar **refah hakları, koruyucu haklar, yetişkin hakları, ana-babaya karşı haklar** olarak sınıflandırılmıştır (Franklin, 1993:15). Refah hakları, bütün çocukların beslenme, tıbbi hizmet, barınma ve eğitim ihtiyaçlarını sağlar. İkinci kategori olan koruyucu haklar, çocukları yetersiz ilgiden, ev içindeki ihmal, fiziksel ya da duygusal kötü muameleden ya da herhangi başka bir tehlikeden koruyacak haklarla ilgilidir. Korumacı hakların, çocukları yetişkinlere bağımlı kıldığı ve özerkliklerini yok ettiği için eleştiren kimi çocuk hakları savunucuları, korumacı hakların tanımlanması ve uygulanmasında çok hassas olmak gerektiğini ileri sürmektedirler. Üçüncü kategori olan yetişkin hakları, şu anda yetişkinlerin tek başına sahip oldukları aynı haklara çocukların da sahip olmaları gerektiğini ileri sürer. Bu yetişkin haklarını genç insanlara tanımak, onların bu önemli alanlardaki özerkliklerini ve bağımsızlıklarını arttıracaktır. Çocuk haklarının son kategorisi çocukların var olan reşitlik yaşına ulaşmadan önce anne babaları karşısında daha fazla bağımsızlığa sahip olmaları gerektiğini ileri sürer. Yetişkin hakları gibi bu hakların amacı da çocukları korumak değil, kişisel özgürlüklerini artırmaktır (Koşar, 1989:39).

Uluslararası alanda çocuk haklarının gelişmesinde üç aşamadan bahsedilebilir. İlk etkili girişim 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi'dir. Görüldüğü gibi, Çocuk haklarının uluslararası standartlara ulaşılabilmesi için uluslararası ilişkilerin gelişerek, u, uluslararası işbirliğinin bir sonucu olarak uluslararası kurumlara sahip olunması gerekmiştir. Bu bildirge Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmiş, daha sonra çocuk haklarının korunması için birey, aile, özel ve resmi kurumlar ile hükümetlere yükümlülükler getiren 1959 Tarihli BM Çocuk Hakları Bildirgesi ikinci adımı oluşturmuştur. Bu bildirge çocuk haklarına uluslararası yasa gücünü kazandırmıştır. Son olarak çocuk hakları açısından daha ayrıntılı düzenlemeler getiren 1989 Tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) hukuk alanında temel bir metin olmuştur. BMÇHS hala yürürlükte olan en detaylı, en fazla kabul gören çok taraflı sözleşmedir.

Sözleşme'ye göre, 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır. Çocuk hakları konusunda korumacı maddelere yer veren sözleşmede bütün faaliyetlerde gözetilmesi gereken ölçüt "çocuğun yararı"dır. Sözleşme, silahlı çatışma halinde bile çocuk hakları için bir standart belirlemiştir, özellikle 15 yaşın altındaki çocuklar için ek korumalar getirmiştir. :

Madde 38

1. Taraf Devletler, silahlı çatışma halinde kendilerine uygulanabilir olan uluslararası hukukun, çocukları da kapsayan insani kurallarına uymak ve uyulmasını sağlamak yükümlülüğünü üstlenirler.

¹ Leh eğitimci Janusz Korczak'ın 1919 yılında yayımlanan 'How to love a child' (Bir çocuğu nasıl sevmeli) adlı kitabı çocuk haklarından bahseden öncül adımlardan birisidir. 1917 Ekim devriminin ardından Moskova'da çocuk haklarına ilişkin 2 bildirge yayımlanmıştır.

2. Taraf Devletler, on beş yaşından küçüklerin çatışmalara doğrudan katılmaması için uygun olan bütün önlemleri alırlar.
3. Taraf Devletler, özellikle on beş yaşına gelmemiş çocukları askere almaktan kaçınırlar. Taraf Devletler, on beş ile on sekiz yaş arasındaki çocukların silahlı çatışmalara alınmaları gereken durumlarda, önceliği yaşça büyük olanlara vermek için çaba gösterirler.
4. Silahlı çatışmalarda sivil halkın korunmasına ilişkin uluslararası insani hukuk kuralları tarafından öngörülen yükümlülüklerine uygun olarak, Taraf Devletler, silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemi alırlar.

Madde 39

Taraf Devletler, her türlü ihmal, sömürü ya da suiistimal, işkence ya da her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulaması ya da silahlı çatışma mağduru olan bir çocuğun, bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığına yeniden kavuşması ve yeniden toplumla bütünleşebilmesini temin için uygun olan tüm önlemleri alırlar. Bu tür sağlığa kavuşturma ve topluma bütünleştirme, çocuğun sağlığını, özgüvenini ve saygınlığını geliştirici bir ortamda gerçekleştirilir.

Sözleşme, bağlayıcılık açısından, tarafların beş yılda bir rapor sunmakla yükümlü oldukları Çocuk Hakları Komitesi'ne sahiptir. Böylece devletlerin bu sözleşme ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirme konusunda kaydettikleri ilerlemeler incelenmektedir.

Çocuklar, çocuk hakları ve çocuk refahı, 1945 yılında kurulduğundan bu yana, Birleşmiş Milletlerin merkezi ilgi odaklarından birini oluşturmuştur. Genel Kurulun gerçekleştirdiği ilk çalışmalarından biri, bugün çocuklara yönelik uluslararası yardım çalışmalarının temel direği durumunda olan, Birleşmiş Milletler Çocuklar Yardım Fonunun (UNICEF) kurulması olmuştur. Kurumun bütün çalışmaları, tarihte en yaygın olarak benimsenen insan hakları sözleşmesi olan BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme doğrultusunda yürütülmektedir. UNICEF çocuk haklarını, Birleşmiş Milletler Şartı'nda ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'nde de öngördüğü gibi, beşeri kalkınmanın vazgeçilmez bir bileşeni olarak görmektedir. Tamamen gönüllü fonlarla desteklenen UNICEF'in çalışmalarının büyük bir kısmı dünyanın en yoksul bölgelerinde ve özellikle de acil durumlarda çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgili olsa da, kurum toplam 190 ülkede güçlü bir varlığa sahiptir.

Çocuk haklarının hedefinin çocukların bireysel haklarının yanında, toplumsal yaşantıyla ilgili kararlara katılmalarını sağlamak gereklidir. Çocuklara sosyal, medeni, kültürel haklar tanınırken, politik haklarda çekinceli davranılmaktadır. Çocukları yetişkinlerden ayıran nokta politik haklarının olmamasıdır. Ancak BM ve UNICEF çatısı altında çocuk parlamentoları kurularak politik haklarda da bir açılım sergilenmeye başlanmıştır.

UNICEF her yıl dünyadaki ülkelerin ve bölgelerin, çocukların refahına özel önem veren ekonomik ve sosyal istatistikleri açıklayarak dünyada çocukların durumunu da gözler önüne sermektedir. Bugün gelinen noktada çocuk hakları için standartlar, savaş koşulları dahil belirlenmiş olsa da, yaptırım ve uygulama alanında eksikliklerin olduğu ortadadır. Hem sözleşme hem de UNICEF taraf devletler üzerinde bir yaptırıma sahip değildir, bu nedenle sisteme taraf olmak yalnızca bir raporlama faaliyetini içermektedir. Kaldı ki, Komite'ye raporlar 5 gibi uzun bir zamanda sunulmaktadır. Sonuçta, uluslararası sistemde çocuk hakları konusunda tam anlamıyla uygulamaya dönük tedbirlerin alındığını söylemek zordur.

4. Arap Ayaklanmalarında Çocuk Olmak

Suriye, Mısır, Libya, Yemen, Irak ve Tunus'ta Arap kadın ve çocuklar diktatör yönetimlere son vermek için devrime aktif olarak katılmış ancak bu katılım devletin yoğun baskısı ile karşılaşmıştır. Kitleler iki kilit kavram etrafında hak talebinde bulunmuştur: karâma (onur) and hürriya (özgürlük). Bu ayaklanmalar devlet ve halk arasında güç söyleminin doğasını değiştirirken diktatörlerin

zeminini sarsmış ancak herkesi “belirsizlik” ile yüzleştirmiştir (Brynen, 2012:2).

Özellikle çeşitli gelişim stratejileri deneyen yoksulluktan müzdarip ülkelerde politika yapım sürecine çocukların katılımının yararı ne olabilir? Separe ve Patrikmiş (2012) gibi Williams (2004:8) da çocukların katılımının eleştirel düşünce, sivil eğitim, diyalog becerisi için yararlı olabileceğini, kaldı ki kendilerini doğrudan etkileyen politikaların yapım sürecine katılmalarının hakları olduğunu belirtmişlerdir. Çocukların bu sürece eklenmesinin tehlikesi başka aktörlerce bilgi kaynağı olarak kullanılmaları ve bu süreçten yara almaları fazla olabilir. Çatışma bölgelerindeki insani eylemlere çocuklarının katılımının dirençle karşılanması Hart’a göre (2004:10), o bölgelerin doğal istikrarsızlıklarından ve tehlikeli olmalarından kaynaklanır. Yine de çocukların barışın sağlanması ve biçimlenmesine katılımı sağlandığında, yalnızca çocuk ve gençler için değil komşu topluluklar için de bu süreçte değerli katkılar sağlayabilecekleri belirtilmiştir (Hart, 2004:4).

Suriye, Mısır, Libya örneklerinde de görülebileceği gibi erkeklerin mağduriyeti göz ardı edilemez ancak kadın ve çocukların etkilenişi sarsıcıdır. Kaldı ki, unutulmaması gereken bütün savaşlarda çocukların savaşın getirdiği vahşet ve travmadan etkilenen en hassas grubu oluşturduklarıdır. On binlerce Suriyeli kadın ve çocuklar (ki bunların içerisinde ailelerini kaybetmiş kimsesiz, evsiz çocuklar da) Ürdün, Lübnan, Türkiye gibi dünyanın çeşitli yerlerinde kurulan mülteci kamplarına sığınmış, neredeyse bütün bir Suriyeli çocuk nesli yok olmuştur. Suriye ve Mısır’da kadın ve çocuklara uygulanan sistematik işkence, tecavüz ve açlık modern zamanların en büyük katliamını oluştursa da hala yüksek ahlaki standartlardan bahseden uluslararası toplumca sessizlikle karşılanmıştır (Sinha vd., .2013: 4).

Arap ayaklanmalarına çocukların katılımı dikkat çekicidir, özellikle Suriyeli çocuklarındaki olağandışıdır. Eskiden beri Suriye’de çocukluğun militarize edilmesi ile çocukların politik ve sosyal kimliklerinin Esad’ın egemenliğini gösteren “ikonografi eylemleri” ile kurulması, Esad efsanesinin yaratılmasında merkezi bir öneme sahiptir (Wedeen, 1999:97). Ders kitapları bu kültün ve Esad’ın hayali Suriye ulusunun yaratılmasında en önemli araçlardan biridir (Starr, 2012: 149). Çocukluğun politizasyonu ve okulların rejime asker üretme misyonu, eleştirel düşünce geliştirmelerini ve dünya görüşü oluşturmalarını engellemiştir. Bu nedenle ayaklanma başladığında, çocuklar da bu hareketin önünde/arkasında yerlerini almakta duraksamamıştır. Suriye’de gençler nüfusun çoğunluğunu oluşturur, yaklaşık %50’si 19 yaşın altıdır ve 25 yaşın altındaki nüfusun %57’si işsizdir (Ajami, 2012:71). Suriye Savaşı’nda yıllar geçerken Suriyeli çocuk kurbanların sayısı da artmaktadır. 2011’de başlayan Suriye direnişinde çocukların rolünü araştıran Mariam Cooke’un kavramlarıyla kişinin kendine ve başkalarına karşı “sorumluluğu”, neyin doğru neyin yanlış olduğu konusunda “bulanık hatlar”, Devletin silikliğini “farkındalık” çocukların mağduriyetlerinin en önemli açıklamalarını oluşturmuştur (Cooke, 1988:52).

Suriye Savaşı’nda çocukların rolü üç basamak açısından değerlendirilebilir: farkında olmadan devrime yol açma, karşılığında rejim tarafından hedef olma ve sonuçta rejimin vahşetine sessiz kalıp onu kabullenme yerine ülkenin her tarafında yetişkinlerle birlikte daha fazla Esad karşıtı eyleme yönelme (Saleh, 2013:80). Gelinek noktada ülkeden kaçış, mülteci olarak yaşanan dram, yaşamı için ölümü göze alarak yapılan yolculuklar bu döngünün son halkalarındaki çocukların durumudur.

Suriye’de ayaklanmalar başladığında, 10-15 yaş aralığındaki çocuklar rejim aleyhtarı sloganlar ve grafitilerle okullarının duvarlarını doldurarak ön plana çıkmışlardır (Yazbek, 2012:112). Bunun sonucunda rejimin acımasız baskısıyla boğulan ve Hamza El-Hatib örneğindeki gibi ölene kadar işkence gören yine çocuklar olmuştur. Suriye’deki ayaklanmanın 10. haftasında, Hamza El-Hatib adlı 13 yaşındaki çocuğun Suriye güvenlik güçlerince işkenceyle ölümü protestoların şiddetini artırmış ve bir simge olmuştur (Alexander, 2011). Hamza el-Hatib olayı istismar, işkence, öldürülme, açlıktan ölme ve yer değiştirmeye maruz kalan on binlere Arap çocuğundan yalnızca biridir (Sinha vd., 2013:3).

İlk gösterilerde ölenlerin çoğunu çocuklar oluşturmuştur. Özellikle yabancılaşma, dışlanma yaşayan yoksul Deralı çocuklar gösterilerde öne çıkmış ve acımasızca öldürülmüştür. Bir doktorun anlatımına göre; sağlık merkezine gelen 80 ceset ve yaklaşık 250 hastanın %90’ını 15-16 yaşındaki erkeklerdir... kafasından ya da göğsünden vurularak öldürülmüş” (Yazbek, 2012:113). Deralı okul çocukları ailelerine karşı haksız muameleye, şehir ve köy arasındaki yaşam koşullarındaki uçuruma şahit olmuş, rejim tarafından görmezden gelinen bölgenin çocuklarıdır. Buna karşılık rejim de kendi çocuklarını örgütleyerek istismar etmiş ve kendi siyasi önceliklerine göre Şam’lı çocukları okul gezisi

olarak Esad'a destek gösterilerine götürerek "Hepimiz sizinle Beşar" yazılı dövizleri taşıtarak kullanmıştır (El Natour, 2013: 30). Böylece ulus Dera ve Şam ekseninde çocuk militanlar savaşı ile ikiye bölünmüştür. Deralı çocukların ortaya çıkışı ve grafitileri yeni bir kuşağın doğuşuna işaret ederken rejimin Şamli okul çocuklarını bu biçimde kullanması rejimin (ve devletin) kırılmasını, sonuç olarak çocukların gücünü ortaya koymuştur.

Suriye Savaşı'nda rejim aleyhtarı grupların bu gücü görerek kullanmaları çocukların durumunun ikinci önemli mağduriyetini oluşturmuştur. Doğal olarak politize olmuş Deralı çocukların karşısına rejimin Şamli çocuk destekçiler çıkarması, protestocuları harekete geçirerek "çocuk askerler"e dönüşümü başlatmıştır. "Silahlı grupların yöneticileri çocuk askerleri tercih ederler, çünkü gençler, özellikle de kızlar, daha itaatkâr, savunmasız, uysaldır ve ahlaki değerleri tam anlamıyla şekillenmemiştir ve kolaylıkla manipüle edilebilir" (Morales, 2008: 5).

2011'den beri Suriye'de yaşanan Baas rejiminin meşruiyetini destekleyen ve itiraz edenlerin uluslararası alana hakkaniyetlerini sergilemek için görsel malzemeler sunduğu bir savaştır (Ziter, 2013: 116). Bu çerçevede Cooke'un belirttiği (Cooke, 1988: 52), "normal/anormal davranış arasındaki ince çizgi" tamamen ortadan kalkmış, hayali cemaate ulaşmak için yapılanlar Machiavellist anlamda mübahlaşmış, her şey "normal" olmaya başlamıştır. Çocuk cesetlerinin sosyal medya aracılığıyla dolaşıma sokulması, onurun ve saygının anlamsızlaşması, mağdur çocuk görüntüleri bu "normal"liğin rutin parçaları olmaya başlamıştır.

İster rejim isterse isyancıların elinde olsun, yaşları, fiziksel ve zihinsel kapasiteleri nedeniyle çocuklar en dezavantajlı grubu oluşturmuştur. Her iki durumda da çocuklar tarafların hayali (Suriye) cemaatini gerçekleştirmek için araçsallaştırılmıştır. Çocuklar, bu savaşın anlamını çözme yeteneğine sahip midir? Her iki taraf da kendi devrim yorumlarını çocuklar üzerinden ve çocukları bir mekanizma olarak kullanarak gerçekleştirmek isterken, başarı kazanmaları ile çocukların istismarı arttı. Sonuçta, politika yapımına ve barışın inşasına katılım yerine, Arap ayaklanmalarında yaşanan çocuk haklarının ihlali ve işkence, tecavüz ve ölümlerle sonuçlanan çocuk kurbanlar oldu.

Savaş sonucunda ülkelerinden kaçmak zorunda kalmalarıyla çocukların bu kez "aidiyet" duygularında önemli hasarlar meydana gelmiştir. Yalnızca bir yere/ulusa ait olma, eşyalara sahip olma anlamının ötesinde "zaman"a ve "geçmiş"e de aidiyet sarsılmış, geçmişle aralarında hiçbir bağlantı kalmamıştır (Al Noutur, 2013:41).

"Yabancı" olan mülteciler açısından ise şiddet bu kez biçim değiştirerek artmıştır: eş şiddeti, erken evlilik, seks köleliği, yerel toplumdaki gelen tehdit ve şiddet korkusu (Charles vd., 2013:96). Özellikle muhafazakâr toplumlarda tecavüzün insanları cezalandırmak için kullanıldığı ve çoğu çatışmada tecavüzlerin yarısından çoğunun çocuklara yapıldığı belirtilmektedir (Holmes, 2013). Yayınlanan raporlarda ülkelerinden kaçmanın nedenlerinin başında cinsel şiddet gösteren mülteciler, yiyecek bulmak için ailelerini çocuk gelinlere zorlamaları, ya da cinsel şiddete karşı onları koruyacak bir koca bulmak için gerçekleşmiştir. İslam devletini kurma niyetinde olan erkeklere gönüllü olarak kendilerini sunan genç kızlar anlamında "seks cihadı" ve çocuk gelinler, genç kızların savaşta yaşadığı en derin mağduriyet hattını oluşturmuştur. Bu istismar asilerin yanı sıra rejim tarafından da gerçekleştirilmiştir. Independent on Sunday'in iddiasına göre, Mısır'da 18 yaşından küçük kızlar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt'ten gelen zengin turistlerle, para karşılığında geçici olarak evlendiriliyor. İngiliz Independent on Sunday gazetesi, yayınladığı "Yaz gelinleri" skandalı" başlıklı haberde, yaz evlilikleri olarak adlandırılan bu birlikteliklerin, yasal bağlayıcılığı bulunmadığına da yer veriyor. Yani tatili biten yabancı damatlar ülkelerinde döndüklerinde evlilikleri bitiyor (İzmirde Sanat). Çocuk gelinler, mülteci kamplarındaki cinsiyete dayalı şiddet suçunun bir diğer yönüdür. Aileler açlık ve şiddet korkusu ile kızlarının "önur"unu korumak için çocuklarını evliliğe zorlamaktadır (Morales, 2008: 7). Özellikle bekâretin aşırı önem taşıdığı topluluklarda gerçekleşen çocuk yaşta evlenmeler, bu kızların yaşamında ve geleceklerinde travmatik izler bırakarak çocukluklarını inkar etmeleri, haksız biçimde kendileri ve kocalarına karşı boyunduruk altına almaktadır (Al Noutur, 2013:33).

Bahçeşehir Üniversitesi'nin Gaziantep İslahiye Kampı Görüşme Yerleri'nde 2012 sonunda gerçekleştirdiği Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Hakkında araştırmaya göre ülkemize gelen sığınmacı sayısı 114.944'tür ve bunların yarıya yakınının 18 yaşın altında olduğu tahmin edilmektedir. Yapılan görüşmeler sonucunda çocukların %44.3'ü stres veren olaylardan 5 veya daha fazlasını yaşamış, %18.8

i bu olaylardan 7 veya fazlasını yaşamış olduğunu belirtmiştir (Özer v.d.2012:30).

Suriye’de devlet yıldan yıla kırılganlaştıkça, başarısız devlet haline geldikçe çocukların yaşadığı vahşetin de derecesi artmıştır. Devletin organizasyonel olarak başarısızlığı bir yana, bu örnekte rejimin çocukları manipüle ederek siyasetin içerisine çekmesi söz konusudur. Bu da ne BM’de ne de UNICEF’in çocuk hakları sistematığında kabul edilebilir ölçüler değildir. Mısır’da ise, kırılgan devlet endeksinin görece düşük konumu, devletin otoritesini sağlamada, Suriye örneğine kıyasla güçlü olması çocukların da nispeten daha az ve kısa süreli zarar görmelerini beraberinde getirmiştir. Mısır örneğinde, çocuklar daha çok siyasal haklar, özgürlük, kendi hak taleplerinde bulunma örneklerini gözlemleyerek, bu süreçte kazanım da elde etmiştir (Aly, 2011). Suriye gibi Mısır’da çocuklar politize olmuş, ayaklanmalarda ön planda yer almıştır. Günlük siyasetle ilgilenmeye başlamışlar, gazete okuyan çocuk sayısı artmıştır. Mısır’da bu ilgi devam etmekte, okul kampüslerinde çocuklar kafeterya ücretlerini protesto etmekten öğretmen davranışlarına kadar hoşlarına gitmeyen hemen her şeye dönük hak talebinde bulunmaktadır (The Economist, 2013). Ancak Mısır’da da ahlaki çöküntünün çocuklar üzerinde izlerine rastlanmakta, seks ticareti, kızların satılması haberleri günümüzde de duyulmaktadır. Independent’in iddiasına göre (Veselinovic, 2012) , “Yaz gelinleri” olarak adlandırılan 18 yaşından küçük kızlar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt’ten gelen zengin turistlerle, para karşılığında geçici olarak evlendiriliyor, tatili biten yabancı damatlar ülkelerinde döndüklerinde evlilikleri bitiyor (İzmir’de Sanat). Bu bireysel çöküntü dışında, son günlerde devletin çocuğa bakışını göstermesi açısından Ahmed Karni davası ilgi çekicidir. İddiaya göre, Mısır’da 2 yaşında işlediği ön görülen 4 cinayet, 8 cinayete teşebbüs suçları nedeniyle, 4 yaşındaki çocuk ömür boyu hapse atılmıştır. Bu karar sonucunda avukat: “Mısır bir grup deli tarafından yönetiliyor” diyerek tepkisini dile getirmiştir (The Mirror, 2016). Ancak devletin konsolide olması çocuklara uygulanan baskı ve şiddetin sistematikleşmesi ve rejim tarafından doğrudan gerçekleşmesini münferit örneklere indirgemıştır. Arap Ayaklanmaları’nda kırılgan devlet örneklerinden olan Suriye ve Mısır’da kırılgan devlet endeksinin durumu çocukları doğrudan etkilemiştir. Sonuç olarak endeksteeki değişimin çocukların mağduriyetine yansıdığı bu örnekte görülmektedir.

5. Sonuç

Arap ayaklanmalarında çocuk olmayı başarısız/kırılgan devlet olarak tanımlanan Mısır ve Suriye örnekleri üzerinden tartışmayı amaçlayan bu çalışmada varılan sonuçlar birkaç açıdan incelenebilir. Öncelikle kırılgan devlet tanımının ve endekslerin her ne kadar mevcut durumu yansıtmada eksik olabileceği görülse de Mısır ve Suriye’deki durum karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, örtüşmektedir. Mısır konsolide olmuş, karşıt grupları bastırmış, ekonomisini görece düzenlemiş, yoğun nüfus hareketlerinin yaşanmadığı bir ülke halindedir. Suriye ise savaşın göbeğinde, “kırmızı alarm” durumundadır. Devletin kırılganlığının belirlenmesinde, bu iki devletin karşılaştırmalı durumunun endekse yansıdığı görülmüştür.

Çocuk hakları açısından uluslararası standartlar değerlendirildiğinde hem BM Sözleşmesi, hem de UNICEF’in taraf devletler üzerinde bir yaptırıma sahip olmaması, sistemin sadece raporlama faaliyeti olması, yaptırımın yokluğu, dolayısıyla sistemin zorlayıcılığı sorundur. Yalnızca, Komite’ye sunulan, 5 yıl gibi uzun bir zamanı içeren raporlama faaliyeti sistemi ayakta tutmaya çalışmaktadır. Sonuçta, uluslararası sistemde çocuk hakları konusunda tam anlamıyla uygulamaya dönük tedbirlerin alındığını söylemek zordur. Kaldı ki, devletlerin egemenliğinin söz konusu olduğu uluslararası sistemde zorlayıcı tedbir alabilen uluslararası kurumların azlığı ortadadır.

Suriye’de yeniden çocuğun, üzerinde serbestçe tasarruf edilebilir, devir ve terk edilebilir, hatta öldürülebilir bir “nesne” haline dönüştüğü söylenebilir. Çocuk haklarının gelişmesi ve çocukların korunabilmesinde devlet otoritesinin sağlanarak yaygınlaşması birincil öncelik olmaktadır. Bu sebeple kırılgan devlette, çocukların durumu, bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki bakımlardan kabul edilemez ölçüdedir.

Suriye ve Mısır’ın çocuklarının, kırılgan devlet endeksi ile uyumlu mağduriyeti çalışmanın sonucunu oluşturmuştur. Devlet otoritesinin sarsılması, “başarısız”lığı en kırılgan birey olan çocukları etkilemiştir. Bu nedenle, Mısır’daki çocuklar, Suriye’den daha az zarar görmüş olabilirler. Bu nedenle devletlerin “meşru güç kullanarak yönetmesi” çocuk haklarının sağlanabilmesi, hatta çocukluğun yaşanabilmesi için de en önemli şartlardan biridir. Oysa Suriye’de ayaklanmaların daha başından itibaren çocuklar rejim tarafından kullanılarak manipüle edilmiş, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin en

temel ilkesi olan “çocukların yararı”na olma ölçüsü daha başından rejim tarafından ayaklar altına alınmıştır. Bunun ardından karşıt grupların çocukları araçsallaştırması, son olarak IŞİD’in çocukları topluca öldürdüğü videoları dolaşıma sokmasıyla çocukların yaşamlarının kırılganlığı görülmüştür. Mısır örneğinde ise devletin konsolide olması çocuklara uygulanan baskı ve şiddetin sistematikleşmesi ve rejim tarafından doğrudan gerçekleşmesini münferit örneklere indirgemıştır. Arap Ayaklanmaları’nda kırılgan devlet örneklerinden olan Suriye ve Mısır’da kırılgan devlet endeksinin durumu çocukları doğrudan etkilemiştir. Sonuç olarak endeksteeki değişimin çocukların mağduriyetine yansıdığı bu örnekte görülmektedir.

Kaynakça

- Ajami, F. (2012). “The Syrian Rebellion”, Stanford, California: Hoover Institution Press.
- Akpınarlı, Neyire. (2009). *The Fragility of the ‘Failed State’*, Paradigm, Brill Academic Publishers.
- Akyüz, Emine. 2000. *Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması (Ulusal ve Uluslararası Hukukta)*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Alexander, Harriet. (2011) “How A 13-Year-Old Boy Became The Face Of The Syrian Uprising”, *The Telegraph*, 5 Haziran. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/8556619/How-a-13-year-old-boy-became-the-face-of-the-Syrian-uprising.html> Erişim Tarihi: 19.03.2016.
- Al-Natour, Manal. (2013). “ Nation, Gender, and Identity: Children in the Syrian Revolution 2011”, *Journal of International Women's Studies*, 14(5), 28-49. <http://vc.bridgew.edu/jiws/vol14/iss5/3>, Erişim Tarihi: 20.03.2016.
- Aly, Almira. (2011). “Tahrir Square Presents: Children of the Revolution”, <http://www.imperfectparent.com/articles/children-of-the-egyptian-revolution/> (e.t. 20.03.2016).
- Aral, Neriman ve Gürsoy, Figen. (2001). “Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk Hakları ve İstismarı”, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 151, s. 36-40.
- Bertram, Christopher. (2003). *Routledge Philosophy GuideBook to Rousseau and the Social Contract*.
- Brynen, R. (2012). *Beyond The Arab Spring: Authoritarianism And Democratization In The Arab World*, London: Lynne Rienner Pub.
- Charles, Lorraine Charles, Denman, Kate. (2013). “Syrian and Palestinian Syrian Refugees in Lebanon: the Plight of Women and Children”, *Journal of International Women's Studies*, 14(5).
- Cooke, Mariam .(1988). *War's Other Voices: Women Writers on the Lebanese Civil War*, New York: Cambridge University Press.
- FFP, 2010. The Fund For Peace, *The Failed States Index*, Washington, D.C. <http://www.fundforpeace.org/global/library/cr-10-99-fs-failedstatesindex2010-1103g.pdf> Erişim Tarihi: 20.03.2016.
- Franklin, B. (1993). Çocuk Hakları .(Çev: Alev Türker) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- FSI, 2015. Fragile State Index 2015, <http://library.fundforpeace.org/library/fragilestatesindex-2015.pdf>, Erişim Tarihi: 6.2.2015.
- Hart, J. (2004), “Children’s Participation in Humanitarian Action: Learning from Zones of Armed Conflict, Synthesis Report Prepared for the Canadian International Development Agency (CIDA)”, *Refugee Studies Centre: University of Oxford and International NGO Training and Research Centre (INTRAC)*.
- Helman, Gerald B. ve Ratner, Steven R. Ratner. (1992). “Saving Failed States”, *Foreign Policy*, No:89:3-20.
- Holmes, Oliver. (2013). “Syria's children shot at, tortured, raped - charity report”, Reuters, 13 Mart 2013, <http://uk.reuters.com/article/uk-syria-crisis-children-idUKBRE92C00R20130313>, Erişim Tarihi: 20.03.2016.

- <http://fsi.fundforpeace.org/2015-syria> <http://fsi.fundforpeace.org/2015-egypt> Erişim Tarihi: 6.2.2015.
- <http://library.fundforpeace.org/fsi> Erişim Tarihi: 20.03.2016.
- Iqbal, Zaryab ve Starr, Harvey. (2008). "Bad Neighbors: Failed States and Their Consequences", *Conflict Management and Peace Science*, Sayı:25: 315-331.
- Veselinovic, Milena. (2012). "Scandal of Summer Brides", *Independent*, 15 Temmuz, <http://www.independent.co.uk/news/world/africa/scandal-of-summer-brides-7944467.html> Tarihi: 20.03.2016.
- Koşar, Nesrin. (1989). *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı*, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara.
- Miliken, Jennifer ve Karuse, Keith. (2002). "State Failure, State Collaps, and State Reconstruction: Concepts, Lessons and Strategies", *Development and Change*, Vol. 33 (5):753-774.
- Morales, Q, (2008), "Girl Child Soldiers: The Other Face of Sexual Exploitation and Gender Violence." *Air & Space Power Journal*, <http://www.airpower.au.af.mil/apjinternational/apj-s/2008/1tri08/moraleseng.htm>, Erişim Tarihi: 20.03.2016.
- Özer, Serap, Şirin, Selçuk. (2012). "Suriyeli Mülteci Çocuklar Saha Araştırması Sonuç Raporu", Bahçeşehir Üniversitesi, http://content.bahcesehir.edu.tr/public/files/files/BAUSuriye_23_11_2012.pdf Erişim Tarihi: 21.03.2016.
- Patrick, Stewart. (2006). "Weak States and Global Threats: Assessing Evidence of 'Spillovers'", Center for Global Development, Working Paper No: 73.
- Rotberg, Robert I. (2004). *When States Fail: Causes and Consequences*, Princeton: Princeton University Press.
- Rousseau and the 'Social Contract*. Routledge , Taylor&Francis.
- Saleh, Layla. (2013). "We Thought We Were Playing": Children's Participation in the Syrian Revolution. *Journal of International Women's Studies*, 14(5), 80-95. <http://vc.bridgew.edu/jiws/vol14/iss5/6> Erişim Tarihi: 20.03.2016.
- Schneekener, Ulrich. (2006). *Fragile Staatlichkeit: "States at Risk"*, Zwischen Stabilität und Scheitern, Baden-Baden: Nomos.
- Serozan, Rona. 2000. *Çocuk Hukuku*, 1. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım, s. 10.
- Shephard, M. ve Patrikios, S. (2012). "Making Democracy Work by Early Formal Engagement? A Comparative Exploration of Youth Parliaments in the EU", *Parliamentary Affairs (May)*, 1-20.
- Sinha, Sangeeta; Garofalo, Emilia; and Olimat, Muhamad (2013). Introduction: Children and Arab Spring. *Journal of International Women's Studies*, 14(5), 1-3. <http://vc.bridgew.edu/jiws/vol14/iss5/1>, Erişim Tarihi: 20.03.2016.
- Sinha, Sangeeta; Garofalo, Emilia; and Olimat, Muhamad (2013). Introduction: Children and Arab Spring. *Journal of International Women's Studies*, 14(5).
- Starr, S. (2012). *Revolt In Syria: Eye-Witness To The Upraising*, New York: Columbia University Press.
- The Economist. (2013). The Arab Spring Children Of The Revolution Jun 21st 2013, *The Economist*, <http://www.economist.com/blogs/pomegranate/2013/06/arab-spring> Erişim Tarihi: 20.03.2016.
- The Mirror. (2016). <http://www.mirror.co.uk/news/world-news/boy-aged-4-sentenced-life-7428654> Erişim Tarihi: 21.03.16.
- Wedeen, L. (1999). *Ambiguities of Domination: Politics, Rhetoric, and Symbols in Contemporary Syria*, Chicago: University of Chicago Press.
- Williams, E. (2004). "Children's Participation and Policy Change in South Asia", *Childhood Poverty Research and Policy Centre*, Report No. 6.

<http://www.unicef.org/search/search.php?q=Country%20statistics&type=Main> Erişim Tarihi: 21.03.2016.

Yazbek, Samar. (2012). *A Woman In The Crossfire: Diaries of the Syrian Revolution*, London: Haus Publishing Ltd.

Ziter, E. (2013). "The Image of the Martyr in Syrian Performance and Web Activism", *The Drama Review*, 57 (1), (T 217), 116-136.